

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

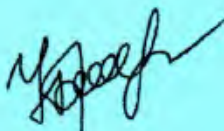
ТРУНЕЗ Юлія Миколаївна

УДК [78.01:398.8:78.071.2](477)

**УКРАЇНСЬКА ПІСЕННА КУЛЬТУРА
У ВИМІРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ
(ТВОРЧІСТЬ НІНИ МАТВІЄНКО)**

26.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Афанасьєв Юрій Львович,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, професор кафедри
теоретичної та прикладної культурології

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Іваницький Анатолій Іванович,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології імені М.Т. Рильського НАН
України, провідний науковий співробітник

кандидат мистецтвознавства, доцент
Пальоний Володимир Іванович,
Вінницький державний університет
імені М. Коцюбинського, доцент кафедри
музикознавства та інструментальної
підготовки

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній культурології, з огляду на посилення інтересу до вивчення глибинних рушійних сил етнотворення, є вельми актуальною проблематика саме ліричної пісенності, що є засобом відображення рис народної ментальності як елемента духовної культури України. На жаль, вона ще не стала предметом ґрунтовного наукового аналізу. Хоча є певні здобутки у вивченні споріднених питань, зокрема проблеми українського сентименталізму в руслі розвитку європейського художнього мислення тощо. Водночас, з огляду на історичні передумови та перспективи, зберігається істотна потреба системніше дослідити феномен ліричної пісні як елемента духовної культури України.

У зростанні духовності будь-якого народу провідну роль відіграють творча потужність діячів культури та мистецтва, а також засвоєння їхнього творчого надбання на рівні національного суспільства. Тож вивчення особливостей творчості та духовного доробку провідних культурних діячів України завжди викликатиме великий інтерес. Значною мірою це стосується тих, хто продовжують жити й творчо працювати в наші часи. Адже такі люди сприяють майбутньому духовному розвитку нашого народу. Саме до плеяди таких діячів належить наша видатна сучасниця-співачка Ніна Митрофанівна Матвієнко.

Зважаючи на те, що предметові даного дослідження українськими науковцями приділено небагато праць (О. Різник, О. Бодянский та ін. – дослідження першооснов етнічної вокальної традиції, соціального підґрунтя й суспільних функцій, естетики фольклорного співу; С. Грица, Л. Копаниця, А. Матвійчук та ін. – дослідження української пісенної поетики, розкриття індивідуальних психофізіологічних рис виконавського менталітету, вирішення проблеми поетичної специфіки української ліричної пісні в контексті еволюції пісенних традицій), ми обрали тему дисертаційної роботи «Українська пісенна культура у вимірах національної ментальності (творчість Ніни Матвієнко)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до державних комплексних програм Міністерства культури України; а також згідно з цільовою

комплексною програмою культурологічних досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтві України» (державний реєстраційний номер 0107U009539) і з планами наукових досліджень кафедри теорії та історії культури КНУКіМ.

Об'єктом дослідження є українська пісенна культура.

Предметом дослідження є українська пісенна культура у вимірах національної ментальності (на матеріалі творчості Ніни Матвієнко).

Мета дослідження – на основі аналізу творчості Ніни Матвієнко виявити відображення в українській пісенній культурі особливостей національної ментальності.

Завдання дослідження:

- показати зв'язок ментальності та пісенної культури;
- розкрити умови становлення Ніни Матвієнко як творчої особистості;
- виявити особливості мистецької діяльності Ніни Матвієнко;
- проаналізувати вплив традиційних цінностей на пісенну культуру співачки;
- обґрунтувати прояви традиціоналізму в мистецькій діяльності Ніни Матвієнко.

Методологічною основою дисертації є комплексний підхід до феномена ліричної пісні із застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів. Це, зокрема:

- історико-генетичний метод, що дає можливість виявити історичну зумовленість та особливості розвитку й трансформації ліричної пісні;
- порівняльно-історичний метод, за допомогою якого можна прослідкувати, які риси українського менталітету відобразилися в українській ліричній пісні;
- структурно-функціональний і структурно-системний методи, що дозволяють розглядати явища та події, пов'язані з названими аспектами, у комплексі;
- діахронний метод, що дає можливість виділити якісні зміни в розвитку досліджуваних проблем, пов'язаних із впливом традиційних життєвих цінностей на пісенну культуру співачки;

- аналітико-дедуктивний метод, що дозволяє простежити умови становлення Ніни Матвієнко як творчої особистості;
- інтерв'ювання самої співачки – для розширення фактологічної бази, на яку спирається пропонована робота, з'ясування й уточнення питань, що стосуються творчої діяльності Ніни Матвієнко.

Теоретико-методологічною базою пропонованої наукової роботи є дослідження національної ментальності, представлене працями М. Костомарова, П. Гнатенка, Т. Шевченка, Д. Чижевського, О. Кульчицького, Б. Цимбалістого, В. Русанівського, М. Холодного; **джерельною базою** є також численні публікації, праці, інтерв'ю, листи, щоденникові записи й особисті нотатки Ніни Матвієнко, у яких висвітлюються творча діяльність співачки, а також матеріали особистих бесід авторки даної роботи безпосередньо із самою співачкою.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягають у таких положеннях:

- дисертація є першим комплексним культурологічним та етнопсихологічним дослідженням української ліричної пісні в контексті творчої культурницької діяльності народної артистки України Ніни Матвієнко;
- у ньому показано зв'язок ментальності та пісенної культури, який бачиться в тому, що пісенна культура характеризується перетвореннями у відповідній первинній музичній жанровій системі менталітету народу, що склався історично, із властивими йому національно визначеними стереотипами світовідчуття та поведінки;
- розкрито умови становлення Ніни Матвієнко як творчої особистості, якими є, з одного боку, традиціоналістська атмосфера селянського середовища, із другого – мегаполісне світосприйняття як результат тривалого проживання співачки в найбільшому мегамісті України – Києві й активного перебування в колах творчої національно свідомої інтелігенції;
- виявлено особливості мистецької діяльності Ніни Матвієнко, які полягають у прагненні зберегти та примножити досягнення вітчизняної культури з наданням традиційним зразкам української пісенної творчості нової форми: Ніна Матвієнко переплітає пропаговані нею зразки українського традиційного пісенного мистецтва з новітніми концепціями мистецького життя;

- проаналізовано вплив традиційних життєвих цінностей на пісенну культуру співачки, що знаходить своє відображення в підборі репертуару співачки, значну частину якого становлять фольклорні пісні, у яких оспівуються природні об'єкти (рослини, тварини), колицкові й інші пісні, де знайшла своє відображення тема материнства;

- обґрунтовано прояви традиціоналізму в мистецькій діяльності Ніни Матвієнко, що містять у собі не тільки загальноприйняті християнські цінності, а й елементи дохристиянських слов'янських вірувань (наприклад пантеїстичне світобачення, обожнення природного середовища).

Практичне значення дослідження. Фактичний матеріал і теоретичні положення пропонованого дослідження можуть бути корисними для соціологічних, етнопсихологічних та інших суспільствознавчих студій, що висвітлюють проблеми розвитку сучасної української культури, формування розвинутої національної свідомості в сучасному українському суспільстві. Пропонована робота дає можливість використання її матеріалів у навчальній діяльності вищої та середньої спеціальної школи за спеціальностями відповідних напрямів. Крім того, власний досвід автора дисертації як артистки, її багаторічна концертна практика в Україні та за кордоном, можуть бути корисними для культурологічних і мистецтвознавчих студій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації були представлені доповідями, повідомленнями, матеріалами й тезами на всеукраїнських наукових конференціях «Трансформаційні процеси у сучасній українській культурі» (Київ, 2007) і «Видатні постаті науки і освіти України» (Київ, 2008). Крім того, вони викладені в статтях, опублікованих у фахових виданнях.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (у кількості 194 назв), а також додатку у вигляді CD-диска, на якому записано інтерв'ю авторки дослідження з Ніною Матвієнко. Загальний обсяг роботи – 173 сторінки, із них 157 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету й завдання, визначено його об'єкт і предмет, наведено дані про зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами. Охарактеризовано методи дослідницької роботи, розкрито наукову новизну й практичне значення роботи, подано відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів у практику.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади дослідження**» висвітлюється історіографія проблеми та обґрунтовуються категорії дослідження у вимірах національної ментальності, що здійснюється на матеріалі творчості Ніни Матвієнко. Зокрема, зазначається, що українська народна пісенність, за свідченням вітчизняних і зарубіжних науковців, – одна з найбагатших у світі як за кількістю відомих творів, так і за постичною та музичною досконалістю. Виникнувши на ранньому етапі розвитку суспільства, вона відтоді відігравала важливу роль у житті народу. Неослабний науковий інтерес до української пісенної культури зумовлюється тим, що вона несе в собі, перш за все, гуманістичний характер. Саме цим пояснюється величезна зацікавленість українськими піснями й думами на світовому рівні. Тому дослідження суспільно-історичних передумов розвитку пісенної творчості є надзвичайно важливою потребою, адже ця галузь духовної культури поряд з іншими її складовими у своєму розвитку відбиває рівень художнього мислення певної епохи, найхарактерніші особливості духовного життя народу, виражаючи, насамперед, найхарактерніші риси української ментальності, особливості психічного складу народу, який вирізняється тонкою чутливістю й емоційністю.

Історіографія зазначеної проблеми має вагому дослідницьку базу, яку можна систематизувати за такими напрямками: 1) дослідження першоснов етнічної вокальної традиції, соціального підґрунтя й суспільних функцій, естетики фольклорного співу, яка докорінно відмінна, зокрема, від академічної теорії та практики вокального мистецтва (роботи О. Різника, О. Бодяньського й ін.); 2) дослідження національної ментальності, представлене працями М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького, Т. Шевченка, Д. Чижевського, О. Кульчицького, Б. Цимбалістого,

В. Русанівського, М. Холодного; вияв основних рис, які характеризують українську ментальність, і пошук засобів для її аналізу (В. Шинкарук, І. Бичко, С. Бистрицький, І. Бойко, В. Горський, В. Іванов, В. Табачковський, М. Попович та ін.); 3) дослідження української пісенної епіки, розкриття індивідуальних психофізіологічних рис виконавського менталітету, вирішення проблеми поетичної специфіки української ліричної пісні в контексті еволюції пісенних традицій, реконструкції та семантичної інтерпретації типологічних ознак (праці С. Грици, А. Іваницького, Л. Копаниці й ін.).

В усній народній творчості знайшли своє відображення соціально-економічні процеси, притаманні пореформеному селу та місту. Тоді ж з'явилися нові ліричні пісні, сатиричні й гумористичні вірші, оповідання, приказки, прислів'я. Видавалися фольклорно-етнографічні збірки, дослідження, присвячені усній народній творчості. На цій ниві плідно працювали І. Франко, І. Манжура, М. Лисенко, М. Драгоманов, В. Антонович. Послідовник К. Квітки В. Гошовський прагнув визначити інваріантні ознаки пісенної творчості, акцентуючи увагу на єдності ритмічної структури мелодії та тексту пісні.

Провідною системоутворюючою ознакою української ментальності, за визначенням багатьох дослідників, є кордоцентричність, що проявляється в сентиментальності, чутливості, любові до природи, у поетичному, пісенному, образотворчому мистецтві, яскравій обрядовості, естетизмі народного життя, культурній творчості.

Головна особливість, притаманна українській пісні в цілому, впливає з такої риси українського національного характеру, як емоційність. Слід вказати також на взаємозв'язок музичної інтонації як одного з елементів музичної ментальності із соціальними умовами життя суспільства. У вокальній культурі усної традиції широко застосовується технологія інтонаційних зворотів. Це дає підстави розглядати музичну виконавську інтонацію як одну з форм суспільної свідомості, яка виробляється певним народом, класом, соціальною групою.

Повна довіра до чуттєво-емоційної сфери в людині, осмислена критика вад людського розуму об'єктивно сприяли процесові зародження сентименталістських художніх засад в українській художній

свідомості. Мотиви, у яких відчувається відгомін західноєвропейського сентименталізму, з'являються в самій народній пісні, на що звернув увагу І. Франко. Так само визначав особливості українського національного характеру ще один відомий український мислитель Д. Чижевський, наголошуючи на таких рисах, як емоційність і сентиментальність, чутливість і ліризм.

В останні десятиріччя, у зв'язку з необхідністю комплексного дослідження процесів національного розвитку в Україні, проблема національного характеру й особливостей української ментальності набула особливо актуального значення. З цієї точки зору актуальною здається соціально-філософська концепція національного характеру як важлива метафізична ідея, певний вимір культурної свідомості, яка розроблена А. Швецовою. Таке розуміння національного характеру дозволяє здійснити своєрідну персоналізацію етнонаціональної спільноти у вигляді «людини культури» – ідеального людського типу, який створюється та відтворюється національною культурою, є бажаним для неї і є основою національної самоідентифікації окремих представників нації.

При цьому слід ураховувати, що пісня виражає, насамперед, колективне начало, найхарактерніші риси української ментальності, особливості психічного складу народу, який вирізняється тонкою чутливістю й емоційністю.

Л. Копаниця у своїй дисертації дослідив проблему поетичної специфіки української ліричної пісні в контексті еволюції пісенних традицій, реконструкції та семантичної інтерпретації таких типологічних ознак пісень про кохання, як типи ментальних структур, мотивів, мотивів, міфологем у фольклорних текстах, а також у давніх літературних пам'ятках XVII–XVIII ст. На мисленнєвому, емотивному, психологічному рівнях досліджено закономірності народного художнього мислення, психологічні та прагматичні функції ліричної пісні з урахуванням типології й історичної трансформації семантики пісенного матеріалу. Переосмислено пісенний матеріал у контексті загальної фольклорної моделі, розуміння пісні про кохання як стійкої мікросистеми єдиного свідомісного та художнього комплексу духовної культури етносу.

Слід додати, що невід'ємною частиною ментальної матриці українського народу є сентименталізм у його, передусім, естетичному розумінні. В українській культурі, як і в інших культурах Європи, сентименталізм – ідейно-естетичне явище, породжене активізацією третьостанової ідеології всередині Просвітництва, друга грань просвітительського гуманізму, що являє собою реакцію на ранній, раціоналістичний етап у розвитку Просвітництва. Як нова форма самоутвердження особистості сентименталізм тісно пов'язаний з процесом виділення індивіда з колективу, із розпадом корпоративності та конвенціональності у сфері художнього мислення.

У дисертаційному дослідженні зазначається, що традиційність і постійна відновлюваність тексту необрядової ліричної пісні в акті виконання певною мірою ритуалізована. З цією ознакою пісні пов'язана й друга: пісня про кохання, зовні не поєднана з певною ритуальною схемою, внутрішньо завжди єднається з дійсністю, і тому вже в самому акті виконання несе обрядовий характер і співвіднесеність із динамікою й нормативністю життя спільноти. І нарешті, поетична творчість є психофізіологічним явищем. У народній пісні потужно виявляє себе принцип психологічного кодування інформації, семантичний поліфонізм явища, дії, ідеї, що формуються на рівні раціонального й емоційного пізнання та врегулювання світу. Постійне протиріччя взаємодії стану свідомості пісенного героя й стану світу в буденному житті проте не може бути розв'язане. У цьому випадку, уважає дисертант, пісню про кохання як логічну модель, що символічно виконує катарсичну функцію – «вивільнення агресивної енергії», формально неможливо відрізнити від ритуалу, роль якого вона готова прийняти. В образно-символічній системі української пісні природний час відтворюється у багатогранності вимірів. Плинність людського життя розкривається в пісенному фольклорі із залученням образів-символів віку та долі людини. Перший найчастіше символізований в образах річки (Дунаю), шляху, версти якого позначають вузлові етапи життя: народження, молодість, одруження, смерть. Специфічні риси часу передають лексеми нетемпоральної семантики (наприклад сокіл, голуб, зозуля), лексеми астрально-часового характеру (зірка, місяць тощо) та ін. Завдяки цьому в змісті ліричної пісні, у її виконанні

також потужно виявляє себе принцип психологічного кодування інформації, семантичний поліфонізм явища, дії, ідеї, що формуються на рівні раціонального й емоційного пізнання та врегулювання світу.

У висновках до розділу наголошується, що українській пісні значною мірою притаманні ритуалізована традиційність і постійна відновлюваність тексту меланхолійної ліричної пісні в самому акті її виконання. При цьому пісня, зовні не поєднана з певною ритуальною схемою, внутрішньо завжди детермінується з реальністю, динамікою й нормативністю життя спільноти з її традиційною культурою. За таких умов поетична творчість стає психофізіологічним явищем. Головною її рисою можна вважати кордоцентризм – властиве ментальній свідомості українців прагнення пов'язати ентузіастичні настанови людини з її чуттєвою сферою, перевагу емоційного змісту над мисленням.

У другому розділі **«Особистість Ніни Матвієнко в українській пісенній культурі другої половини ХХ – початку ХХІ ст.»** дослідницька увага зосереджена на особливостях виконавського таланту співачки у світлі публікацій у контексті її світоглядної позиції як епіфеномену української ментальності. У дисертації наголошується на нерозривному зв'язку минулих і теперішнього поколінь, оскільки одним із основних джерел нових пісень у репертуарі Ніни Матвієнко ставали пісні, які співала її мати. На прикладі творчої діяльності співачки автори публікацій В. Сотник, О. Климчук показують невичерпне багатство української пісенної культури, називаючи її «садом народної пісні» та наголошуючи на тому, що її пісні віддзеркалюють українську народну духовність. В. Качкан робить спробу пояснити, чому Ніна Матвієнко обрала амплу сумної, меланхолійної співачки. Відповідь на це питання він шукає в дореволюційній історії українського народу, у якій було чимало «згорьованих» сторінок. Пісні ж, на його думку, – породження епохи. Тож і сценічний образ Ніни Матвієнко мусить відповідати пісням, які вона виконує.

Багато уваги в публікаціях приділяється культурницькій діяльності Ніни Матвієнко, що є головним проявом її громадянської позиції. Це стосується відомостей про те, як бачить співачка майбутні перспективи збереження й поширення української народної пісні та

пісенного доробку давніх українських композиторів, а також про її особистий внесок у цю справу.

У цілому всі розглянуті публікації містять у собі лише схвальні відгуки про народну артистку України, що є підтвердженням безумовного визнання її таланту та внеску в культурний розвиток країни. Проте переважна більшість із них, зазвичай, перевантажена епітетами на адресу співачки, при цьому позбавлена аналітики, що підкреслює їх ненауковий характер.

Незважаючи на те, що в багатьох публікаціях уміщені уривчасті відомості про репертуар Ніни Митрофанівни, треба визнати, що в цілому не здійснено аналізу його динаміки в часі, тобто не досліджено, які зміни та доповнення відбувалися в ньому в процесі творчої діяльності виконавиці. Крім того, не знайшло свого висвітлення це питання й у розрізі зміни 1991 р. Ніною Матвієнко творчого колективу: мається на увазі її перехід із хору імені Г. Верьовки до «Київської камерати». Якщо про творчу діяльність у складі першого творчого колективу в публікаціях з'являлися уривчасті та скупі відомості, то про те, як відбувається вона в складі другого, узагалі не знайшлося відображення в публікаціях. Усе це якраз має велике значення для дослідження розвитку артистичної діяльності народної артистки України. Тож можна зробити висновок, що й біографічні відомості про співачку висвітлені в пресі не достатньою мірою.

Аналіз світоглядної позиції співачки як епіфеномену української ментальності засвідчує глибоко народні витoki її виконавської майстерності. Близький співачці образ матері знайшов своє відображення в її репертуарі, оскільки викликає в неї особливо бурхливі почуття. Дуже образно цю частину репертуару Ніни Матвієнко охарактеризував у свій час Ю. Цюпа, який, зокрема, писав, що в репертуарі Ніни Матвієнко переплітаються дві одвічні теми – дівоча й материнська. Материнський вплив, поєднаний із загальною ментальною атмосферою традиціоналістського соціального середовища українського Полісся та його природою, у якій народилася та сформувалася творча особистість народної виконавиці, визначили й виконавські якості співачки.

Творчість Ніни Матвієнко має й релігійну складову, яку треба розглядати як прояв української ментальності. Зі ставлення до селянської праці, що є породженням традиціоналістської селянської ментальності, випливає й сприйняття Ніною Матвієнко своєї творчої праці. Завдяки цьому у світогляді видатної співачки простежуються основні риси української ментальності: любов до природи та родини, працьовитість, почуттєвість, романтизм і релігійність. Усі вони усвідомлюються й самою артисткою та об'єктивуються в її творчості. Її спосіб світосприйняття є традиційним для української ментальності, якій притаманне прагнення до активного освоєння світу, пристрасність, схильність до афективних станів. Водночас співачці властиві витонченість естетичних смаків, м'який, меланхолійний, турботливий характер; «антеїстична» любов до Матері-Землі, яка має позитивну персональну значущість.

У третьому розділі **«Виконавське мистецтво Ніни Матвієнко»** наголошується, що, ведучи своє походження із сільського середовища Поліського краю, де досить міцно вкорінені патріархальні традиції, Ніна Матвієнко майже дві третини свого життя прожила в міському середовищі. І цей факт не міг не вплинути на процес формування її особистості, зокрема співочої культури. Змолоду співачці було притаманне відчуття власної індивідуальності. На наш погляд, через особливості власного світосприйняття та природжену вразливість вона відчувала свою певну психологічну відокремленість від оточення. Це стало передумовою для доволі безболісного сприйняття особливостей сільського соціокультурного середовища, і вона без значних зусиль змогла адаптуватися в так званому «Я-поколінні», яке почало формуватися в Радянському Союзі (у тому числі й в Україні) у 1960-х рр. Спілкування з представниками цієї генерації митців визначило життєву, громадську та мистецьку позицію Ніни Матвієнко. На наш погляд, визначну роль у цьому відіграло знайомство молодої співачки з видатним українським кінорежисером І. Миколайчуком, звичайно ж, значний вплив на співачку мало знайомство з П. Гончарем, що став її чоловіком, і його батьком – відомим скульптором та українознавцем І. Гончарем.

Значну роль у творчому житті та становленні співочої культури Ніни Матвієнко відіграла її участь у тріо «Золоті ключі», що утворилося

із учасниць хору імені Г. Верьовки. Тут вона виконувала пісні спільно зі своїми подругами по хору М. Миколайчук і В. Ковальською.

Спів Ніни Матвієнко є поліфонічним. І цим вона завдячує саме школі хору імені Г. Верьовки, вплив якої відчувається в усіх її виступах навіть після того, як вона залишила цей творчий колектив. Отже, і манера співу Ніни Матвієнко є продуктом мегаполісного впливу. Справді, не можна вважати мистецьку діяльність Ніни Митрофанівни такою, що пропагує архаїчні форми культурного життя, які були актуальні століття тому. Вийшовши із сільської глибинки, вона, звичайно, сприйняла ті норми світогляду, які характерні для жителів великих міст. Водночас відданість народній пісні не означає односторонньої спрямованості співачки. Зокрема, слід звернути увагу на те, що під час своєї співацької кар'єри Ніна Матвієнко як виконавиця переживала певні трансформації. Захоплення українським фольклором стало доповнюватися в її творчості зверненням до творів класичної музики.

В академічному напрямі співацької діяльності, звичайно ж, на першому місці знаходяться твори українських композиторів. Уперше виконавиця звернулася до цього матеріалу наприкінці 1970-х рр. Однією з найбільш вдалих робіт у цьому напрямі, за свідченням музичних критиків, є виконання Ніною Матвієнко «Камерної кантати № 3» талановитого українського композитора О. Киви на вірші видатного українського поета П. Тичини.

Секрет вдалої сценічної діяльності Ніни Матвієнко тісно пов'язаний з однією з головних особливостей її пісенної творчості, а саме з підбором репертуару, до якого не потрапляють випадкові твори. Пісні, що йдуть від душі, принесли їй успіх як співачці. Так само було і з ролями на театральній сцені, у кінематографі й на телебаченні. Звичайно ж, акторську діяльність Ніни Матвієнко не можна відокремити від її основної професійної діяльності – співу.

Головною метою виконавської діяльності співачки є прагнення збереження досягнень вітчизняної культури та примноження її надбань. Ця місія співачки має особливу важливість з огляду на те, що в сучасній Україні триває процес невпинного вмирання багатьох пам'яток традиційної української культури, зокрема в галузі пісенної

культури. Разом з тим співачка добре усвідомлює, що виконання цього завдання неможливе без надання традиційним зразкам української пісенної творчості нової форми. Ніна Матвієнко майстерно переплітає пропаговані нею зразки українського традиційного пісенного мистецтва з новітніми концепціями мистецького життя.

У **висновках** підбито підсумки й викладено основні результати дослідження:

1. Провідною системоутворюючою ознакою української ментальності, як визначається багатьма дослідниками, є кордоцентричність, що проявляється в сентиментальності, чутливості, любові до природи, у поетичному, пісенному, образотворчому мистецтві, яскравій обрядовості, естетизмі народного життя, культурній творчості.

2. Основними категоріями дослідження шляхів відображення народної ментальності як елемента духовної культури України в меланхолійній (ліричній) пісні є народна пісня як уособлення специфіки художнього мислення її творців і носіїв, яка перебуває в стані активного побутування, отже, підтримує формування національної самосвідомості українців. Українська пісенна культура є такою формою культури, яка характеризується перетворенням у відповідній первинній музичній жанровій системі менталітету українського народу, що склалася історично, із властивими їй національно визначеними стереотипами світовідчуття та поведінки.

3. Однією з яскравих виконавиць ліричної пісні є Ніна Матвієнко. У процесі дослідження встановлено, що творча, культурницька діяльність народної артистки України Ніни Матвієнко знайшли своє висвітлення в досить значній кількості публікацій, що виходили з кінця 1960-х рр. і продовжують з'являтися до теперішнього часу. Це є красномовним свідченням того, що ця видатна співачка сучасності протягом тривалого часу перебуває в центрі уваги української громадськості.

4. Узагальнених праць про творчість Ніни Матвієнко досі не було створено. До теперішнього часу відсутній ретроспективний аналіз її мистецької та культурницької діяльності, який був би поданий на тлі загального розвитку української пісенної культури останньої третини XX – початку XXI ст. Крім того, зовсім не акцентувалася увага

на особливості світоглядної позиції співачки, яка значною мірою визначає основну парадигму її мистецької та культурницької діяльності.

5. Спосіб світосприйняття Ніни Матвієнко є традиційним для української ментальності, якому притаманне прагнення до активного освоєння світу, пристрасність, схильність до афективних станів. Водночас співачці властиві витонченість естетичних смаків, м'який, меланхолійний, турботливий характер; «антеїстична» любов до Матері-Землі, яка має позитивну персональну значущість.

6. Підґрунтям різнобічної діяльності Ніни Матвієнко є її світоглядна позиція. Ця позиція містить у собі дві основні детермінанти – традиціоналістську та мегаполісну, кожна з яких має свої витoki. Традиціоналістський бік світоглядної позиції співачки бере свій початок у її походженні з поліського сільського середовища, у якому через причини історико-економічного характеру український традиціоналістський світогляд зберігся в найбільш автентичному вигляді.

7. Традиціоналістська сторона світоглядної позиції Ніни Матвієнко має значний вплив на її мистецьку діяльність і фактично визначає її спрямованість. Відтак творчість співачки можна охарактеризувати як глибоко народну, спрямовану на утвердження в українському суспільстві традиційних цінностей, що можна тлумачити як консерватизм у позитивному сенсі. Важливою основною складовою світобачення співачки є ідеологія пантеїзму, єднання людини з природою.

8. У роботі показано зв'язок ментальності та пісенної культури, розкрито умови становлення Ніни Матвієнко як творчої особистості й особливості мистецької її діяльності. Проаналізовано вплив традиційних цінностей на пісенну культуру співачки, обґрунтовано прояви традиціоналізму в її творчості. У дисертації досліджується низка важливих елементів прояву українського традиціоналістського світогляду у творчій діяльності співачки, таких як чинник материнства, чинник релігійності, чинник самоототожнення з об'єктами живої природи, що також становить суттєву частину її внутрішнього світу. Ці теми є провідними не тільки в її пісенному репертуарі, а й у виступах на театральній сцені та виконанні ролей у кінематографі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Прядко Ю.М. Радянські реалії як складова формування національно свідомої громадянської позиції Ніни Матвієнко / Ю.М. Прядко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2009. – Вип. XXIII. – С. 215–223.

2. Прядко Ю.М. Спорідненість з природою як складова світоглядної позиції Ніни Матвієнко / Ю.М. Прядко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2009. – № 4. – С. 92–97.

3. Прядко Ю.М. Українська лірична пісня в контексті ментальності українців / Ю.М. Прядко // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. праць : наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету : у 2-х т. – Рівне : РДГУ, 2010. – Т. 2. – С. 22–27.

АНОТАЦІЯ

Трунез Ю.М. Українська пісенна культура у вимірах національної ментальності (творчість Ніни Матвієнко). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2011.

Дисертаційна робота присвячена вивченню проблематики ліричної пісенності в співацькій творчості Ніни Матвієнко, що є засобом відображення рис народної ментальності як елемента духовної культури України. Національна українська пісенна культура аналізується в аспекті дослідження першооснов етнічної вокальної традиції, соціального підґрунтя й суспільних функцій, естетики фольклорного співу. Розглядається взаємозв'язок першооснов етнічної вокальної традиції, соціального підґрунтя й суспільних функцій, естетики фольклорного співу, яка докорінно відмінна від академічної теорії вокаль-

ного мистецтва. У цьому контексті розглядається особистість Ніни Матвієнко в українській пісенній культурі другої половини XX – початку XXI ст. Ретельно аналізується виконавське мистецтво співачки на тлі становлення її співочої культури та в процесі всього досвіду в її культурницькій діяльності.

Ключові слова: культура, ментальність, пісня, лірична пісня, сентименталізм, пісенна культура, Ніна Матвієнко, духовна культура, вокальна традиція.

АННОТАЦИЯ

Трунєз Ю.Н. Украинская песенная культура в измерениях национальной ментальности (творчество Нины Матвиенко). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата культурологии по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств. – Киев, 2011.

Диссертационная работа посвящена изучению проблематики лирической песенности в песенном творчестве Нины Матвиенко, что является средством отражения черт народной ментальности как элемента духовной культуры Украины. Национальная украинская песенная культура анализируется в аспекте исследования первооснов этнической вокальной традиции, социальной основы и общественных функций, эстетики фольклорного пения. В этом контексте рассматривается личность Нины Матвиенко в украинской песенной культуре второй половины XX – начала XXI ст. Тщательно анализируется исполнительское искусство певицы на фоне становления ее певческой культуры и в процессе всего опыта в ее культурнической деятельности.

С применением комплексного подхода к феномену лирической песни и с использованием общенаучных и специальных методов в работе выявлена историческая обусловленность и особенности развития

и трансформации лирической песни, а также прослежено, какие именно черты украинского менталитета отразились в ней. В частности, украинская народная песня в творчестве выдающейся певицы рассматривается как олицетворение специфики художественного мышления ее творцов и носителей, которое находится в состоянии активного бытования и, следовательно, поддерживает формирование национального самосознания украинцев. В работе утверждается, что на уровне будничного сознания творчество Нины Матвиенко как элемент духовной культуры Украины в контексте меланхолической (лирической) песни следует воспринимать как результат закономерности становления способа мышления, мировосприятия и духовной ориентации определенного индивида, социальной группы, общества в целом.

В исследовании обращается внимание на то, что предлагаемые выводы научного изучения художественной и культурнической деятельности Нины Матвиенко делаются впервые, поскольку к настоящему времени такие попытки не предпринимались. Анализируется большое количество публикаций в разных печатных изданиях, исследуются историко-социальные, бытовые, культурно-гуманитарные обстоятельства их написания и выхода из печати. Подчеркивается, что публикации, посвященные Нине Матвиенко, имеют значительную ценность для научного исследования, поскольку в них содержится богатый фактический материал, который подвергается научной интерпретации, следовательно, может служить весомой источниковедческой базой для научного исследования.

Новизной характеризуется исследование мировоззренческих позиций разносторонней деятельности Нины Матвиенко. Обращается внимание на то, что основой их являются две главные детерминанты – традиционалистская и мегаполисная, каждая из которых имеет свои истоки. Традиционализм мировоззренческой позиции певицы ведет свое начало в ее происхождение из полесской сельской среды, в которой в силу причин историко-экономического характера украинское традиционалистское мировоззрение сохранилось в наиболее аутентичном виде. Традиционалистская же сторона мировоззренческой позиции Нины Матвиенко дополняется проявлениями ее мегаполисного

мировосприятия, что является результатом продолжительного проживания певицы в наибольшем мегагороде Украины – Киеве.

В работе показана связь ментальности и песенной культуры, раскрыты условия становления Нины Матвиенко как творческой личности и особенности художественной ее деятельности. Проанализировано влияние традиционных ценностей на песенную культуру певицы, обоснованы проявления традиционализма в ее творчестве. В диссертации исследуется ряд важных элементов проявления украинского традиционалистского мировоззрения в творческой деятельности певицы, таких как фактор материнства, фактор религиозности, фактор самоотождествления с разными объектами живой природы, которая также представляет существенную часть ее внутреннего мира. Эти темы являются ведущими не только в ее песенном репертуаре, а и в выступлениях на театральной сцене и выполнении ролей в кинематографе.

Ключевые слова: культура, ментальность, песня, лирическая песня, сентиментализм, песенная культура, Нина Матвиенко, духовная культура, вокальная традиция.

THE ANNOTATION

Trunez JU.N. The Ukrainian song culture in the measurements of the national mental (Nina Matvienko's creativity). – the Manuscript.

The dissertation for candidate degree in the culturology on the speciality 26.00.01 – the theory and cultural history. – The Kiev national university of culture and arts. – Kiev, 2011.

Dissertational work is devoted to the studying of the problematics of the lyrical song in Nina Matvienko's song creativity that is means of reflexion of lines of national mentality as the element of the spiritual culture of the Ukraine. The national Ukrainian song culture is analyzed in the aspect of the research of the fundamental principles of the ethnic vocal tradition, the social basis and public functions, esthetic of the folklore singing. In this context Nina Matvienko's person in the Ukrainian song culture

of second half of the XXth – beginnings of the XXIth century. Carefully is analyzed the performing art of the singer against the formation of its singing culture and in the course of the whole experience in her cultural activity.

Keywords: culture, mental, song, lyrical song, sentimentalism, song culture, Nina Matvienko, spiritual culture, vocal tradition.